

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Vo vobecný češtině pro zahraniční bohemisty

Publikace¹ bohemisty a lingvodidaktika Milana Hrdličky je důkazem, že i jazykovědná studie se může stát dobrodružným a napínavým čtením pro nadšeného čtenáře se zájmem o český jazyk. Popularizačně zaměřené dílo je směsí nejrůznějších, více či méně známých jazykových zvláštností, jejichž problematika spadá pod vícero lingvistických disciplín. Jazykovými jevy, které tolik fascinují autora díla, se zabývá lexikologie, morfologie, syntax, ale také zde nalezneme vybrané jazykové zvláštnosti spadající pod dialektologii, sociolingvistiku nebo dokonce pod lingvistickou genealogii. Je proto nelehkým úkolem uchopit a popsat koncepci díla, které je tematicky tak obsáhlé a pestré.

V minulosti jsme se již mohli setkat s podobnými popularizačně zaměřenými publikacemi, jejichž autoři též kladli důraz na dynamičnost a vývoj jazyka a zabývali se obtížnými či kuriózními jazykovými jevy. Připomeňme např. publikace *Každý den s češtinou – Zajímavosti a zvláštnosti* Jana Králíka a kol. (2009) nebo *Čeština, jak ji neznáte* Věry Schmiedtové (2010). Nicméně mezi těmito díly a knihou Milana Hrdličky je několik rozdílů, a to především ve struktuře. U Hrdličky jsou témata řazena náhodně, zatímco ve zmiňovaných starších publikacích jsou pro lepší přehled řazena do tematických oddílů ať už podle slovních druhů, komunikačních situací, jazykových rovin či zaměření jednotlivých lingvistických disciplín. Hrdličkovy studie postupně vznikaly ve větší míře pro potřeby našich i zahraničních bohemistů, v případě Králíka a Schmiedtové původně vznikaly texty určené rozhlasovým posluchačům či televizním divákům z široké veřejnosti.

Knihy Milana Hrdličky je rozdělena na dvě hlavní části s názvy *Drobtý a Příběhy*. Nechybí zde stručný úvod, krátký epilog, shrnutí v angličtině a kompletní přehled publikační činnosti autora v závěru knihy. Poetický začátek knihy, autorova dětská báseň, je určitou předzvěstí stylu celého pojednání, jehož cílem rozhodně není strohý akademický popis jazykové problematiky, ale spíše poutavé vyprávění o jazyku, zamýšlení se nad zdánlivými jazykovými banalitami, vysvětlení a návrhy směřující k porozumění některým zajímavým aspektům naší mateřštiny. Autor v úvodu vysvět-

luje pohnutky a okolnosti, které vedly k napsání a sestavení tohoto díla. Vyzdvihuje především své „okouzlení jazykem“, které mimochodem sálá z každého odstavce knihy, o čemž se čtenář sám později přesvědčí. Autorova touha poznat jazyk s sebou nese neustálý přísun „otázek, pochybností, výzev a tajemství.“ „Dle jeho slov jde o poskládání nahromaděných jazykových sloupků, které během své odborné kariéry napsal a jež byly publikovány v periodikách, sbornících apod. Jednotlivé příspěvky jsou řazeny náhodně, což může ze strukturního hlediska působit až neuceleným dojmem.

V části *Drobtý* čtenář nalezne jazykové sloupky, z nichž většina již byla vytištěna v Hrdličkově velmi zdařilé a populární publikaci *Bohemistické miniatury* (2013). Nicméně tentokrát se objevily v trochu jiné podobě, a to uvedené krátkými kurzívou psanými texty, ve kterých autor vzpomíná na svůj osobní život, učitelskou praxi, popř. použije autorskou báseň či nostalgicky-filozofickou úvahu k uvedení problematiky, kterou se v dané kapitole hodlá zabývat. Nechybí zde humor, nadsázka, ironie, hra se slovy... V rámci jedné kapitoly dokáže autor podnítit čtenářovu fantazii, rozpoutat jeho zájem o jistý jazykový jev, následně ho nenásilnou formou odborně poučit, přivést ho k dalším otázkám a zamyšlením, motivovat ho k hledání vlastního řešení. I to je znak Hrdličkových textů – vyvolat další otázky, podnítit diskuzi, navrhnout oblasti dalšího zkoumání, popř. vyvolat polemiku.

„Fascinace extravagancemi a jazykovými nepravidelnostmi“ autora přivádí k lingvistickým tématům, která spolu sice zdánlivě nesouvisejí, mají však jedno společné – ukazují na jazykovou jedinečnost a krásu naší mateřštiny, která nespočívá jen v její komplikovanosti, ale i v nejistotě, kterou vyvolávají právě nepravidelnosti, tolik obávané především cizinci studujícími češtinu. Hrdlička se nebojí srovnávat s jinými jazykovými systémy (francouzština, korejština atd.), nebojí se zpochybňovat zažitá gramatická klišé (neohebnost neohebných slovních druhů), nebojí se poukázat na dynamiku jazyka a jeho neodvratný vývoj určitým směrem (rozpínavost konkrétních prepozic, přejímání slov, obecně české tvary směřující ke spisovnosti neboli tzv. „čekací listina pospisovnění“ apod.) a celkem důrazně poukazuje na nedostatky ve zmapování některých gramatických jevů a v jejich výkladu. Zajímají ho jazykové etnostereotypy („Pije jako Dán“), marginálie v oblasti toponym, jazyková expresivita či teorie uměleckého překladu. Za velice přínosnou lze považovat autorovu snahu o poskytnutí komplexního přehledu zdrojů svého bádání – čtenář má tak k dispozici velké množství odkazů na zajímavá či klíčová díla týkající se jednotlivých témat, a to ať už z Hrdličkovy vlastní publikační činnosti či díla jiných autorů. Tyto odkazy jsou zařazeny na konci kapitol či přímo v poznámkách pod čarou.

Jakožto vyučující češtiny pro nerodilé mluvčí se Hrdlička průběžně vrací k pohledu na češtinu očima cizince; pohled na češtinu z perspektivy jinojazyčného mluvčího je podle něho nesmírně zajímavý a přináší řadu užitečných podnětů. S cizincem autor

¹ Milan Hrdlička, *Vo vobecný češtině a jiné příběhy*, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha 2015, 266 s., ISBN 978–80–246–3242–1.

soucí, zároveň si je vědom obtížnosti češtiny a nejednoznačnosti jejích pravidel, která může vést k absurdnímu vyznění produkováného textu či promluvy cizince.

Ve druhé části s názvem *Příběhy* se autor věnuje některým otázkám souvisejícím s českým jazykem, které sám označuje za zásadní. S cestováním je spojena otázka rodu cizích místních názvů (a otázka jmenného rodu obecně), nicméně *Kterého rodu je Taipei* se v jeho stati vlastně nedozvíme. Nabízí nám pouze několik návrhů řešení a spekulaci. Historická vsuvka popisující nájezd Turků (*Turek před branami!*) uvádí čtenáře do problematiky kategorie mluvnického čísla a poukazuje na jisté jazykové nelogičnosti s touto kategorií spojené. Svě city autor trochu více poodhaluje v podobě autorské milostné básně na začátku příběhu s názvem *Horem pádem...*, přičemž dokáže plynule navázat na otázky týkající se pádů, zejména uplatnění nominativu v současné češtině. Určitým odklonem od gramatických nesrovnalostí a odchylek je téma zpracované v kapitole, jež sdílí část názvu s vlastním titulem knihy: *Všobecný češtině*. Problematika výběru variet českého národního jazyka je autorem považována za velmi významnou i z pohledu výuky cizinců. Představí tedy různé tendence v prezentaci obecné češtiny a polemizuje s jinými odborníky, když navrhuje, ve které fázi výuky češtiny by se studenti-cizinci s touto varietou měli seznamovat. Poslední kapitola s lákavým názvem je *Čeština jako jazyk kolonizační a přestěhovačský*, kde se dozvíme něco z historie „české kolonizace“ a jejích jazykových důsledků. Díky osídlení dalekých míst českými přistěhovalci dnes můžeme zkoumat kupříkladu znaky americké, rumunské či rakouské češtiny.

Základní charakteristikou Hrdličkových pojednání je snaha o přístupnou formu, poutavost a srozumitelnost pro široký okruh čtenářů. Autor se snaží vyhnout stroze akademickému stylu psaní, což se mu do určité míry daří. Nicméně akademika v sobě nedokáže úplně potlačit a i přes veškerou snahu je jazyk publikace maximálně srozumitelný spíše pro další bohemisty-odborníky, nikoliv pro širokou neakademickou veřejnost, a to především kvůli odborné terminologii, jejíž znalost autor u čtenáře předpokládá. Rušivě může působit časté „odbíhání“ od nosných témat v rámci jednotlivých kapitol. Rozsáhlé poznámky pod čarou jako by zobrazovaly autorovy myšlenkové pochody podléhající zdánlivě náhodným asociacím, které ale autor dokáže nakonec vždy využít ku prospěchu popisované problematiky.

Hrdličkovi nelze upřít obsáhlou znalost teoretického kontextu zkoumaných jevů, což dokazuje nejen odkazování na jiná význačná díla a autory, ale i seznamování s jinými výzkumy, zahraniční literaturou, znalost cizích jazykových systémů, kulturně-historických souvislostí apod. Velmi silně se zde projevuje též zájem o překlad a znalosti v oblasti teorie překladu, nejen uměleckého. Nedá se sice říci, že by autor nějakým způsobem navazoval na své starší dílo *Překladačské miniatury* (1995), do určité míry zde ale tento zájem můžeme vysledovat (fascinace francouzštinou, otázky přejímání slov apod.).

Při pročitání publikace *Všobecný češtině a jiné příběhy* vnímavějšího čtenáře jistě napadne, že jde o autorovu srdeční záležitost. Jak sám v úvodu naznačuje, mělo být poskládání textů do této knihy jakousi předzvěstí završování jeho kariéry, ohlédnutím zpět do minulosti, bilancováním. Která je nejstarší česká věta, jak by vypadal text, kde se mísí jazykové variety, jakým humorným způsobem aplikují cizinci své znalosti tvoření vokativu, jak překládat frazeologismy nebo kolika způsoby se dá napočítat do tří (/třech?) – to je jen malý výčet otázek, na které se Hrdlička ve svých textech snaží odpovědět. A protože je jeho nadšení nakažlivé, odpovědi se pokusí nalézt i stejně naladěný čtenář ať už z laické či akademické veřejnosti.

Kateřina Sachrová, Plzeň